

Gulnora AZIZOVA,
Milliy rassomlik va dizayn instituti katta o'qituvchisi
E-mail: gulnora_azizova@mail.ru

Alfraganus universiteti dotsenti f.f.n. N.Jurayeva taqrizi asosida

NOFILOLOGIK TA'LIM YO'NALISHI TALABALARIGA INGLIZ TILINI O'QITISHDAGI MUAMMOLARGA SAMARALI YECHIM

Аннотация

Ushbu maqolada nofilologik oliy ta'lim yo'nalishlarida chet tillarini o'qitishda muloqot qobiliyatlari rivojlantirish bo'yicha muammolar ko'rib chiqiladi. Bundan tashqari, ushbu muammolarni hal qilish uchun turli usullar ko'rib chiqildi.

Kalit so'zlar: An'anaviy, usul, qobiliyat, texnologiya, skaffolding.

ЭФФЕКТИВНОЕ РЕШЕНИЕ ПРОБЛЕМ ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ НЕФИЛОЛОГИЧЕСКИХ ВУЗОВ

Аннотация

В данной статье рассматривается вопрос о коммуникативных навыках при обучении иностранным языкам в нефилологических институтах. Кроме того, были рассмотрены различные методы решения этих проблем.

Ключевые слова: Традиционный, метод, навык, технология, скаффолдинг.

AN EFFECTIVE SOLUTION TO PROBLEMS OF STUDYING NONPHILOLOGICAL UNIVERSITY STUDENTS

Annotation

This article considers the issue of communication skills when teaching non-philological institutes foreign languages. Additionally, various methods have been considered to solve these problems.

Key words: Traditional, method, skill, technology, scaffolding.

Kirish. Nofilologik ta'lim yo'nalishi talabalariga ingliz tilini o'rgatishda nutqiy muammolar, muloqot qilish, fikrni mantiqan ifodalay olish kabi qiyinchiliklarni bartaraf eta olishga yo'naltirilgan metodikaning mutaxassislikka mos xolda yo'naltirish hozirgi kunda dolzarb muammolardan biri bo'lib kelmoqda.

Pedagoglar borki, chet tilini o'qitish borasida, faqat talabalar tomonidan grammatikasi va terminologiyasi noma'lum bo'lgan murakkab matnlarni o'qishni tushunishadi, shundan so'ng, odatda, ularga bir qator an'anaviy savollar va javoblar keladi. Yoki oddiygina matn tarjimasini bilan dars jarayonini olib boradilar. Bu stereotip ba'zan juda barqaror bo'lib chiqadi va o'qituvchining boshqa (butunlay yangi) ta'lim shakliga o'tishga tayyor emasligidan dalolat beradi. Bu

Bir qancha metodlarni tahlil qilib ko'ramiz.

To'g'ri Usullari	Ongli usullari	Kombinatiyalangan usullari	Intensive usullari
Tabiiy To'g'ridan-to'g'ri Audiovizual Audio til Gubernator usuli Og'zaki	Grammatik tarjima. Ongli ravishda amaliy. Ongli ravishda qiyosiy.	O'qish usuli Kommunikativ Tandem usuli	Suggestopedik Hissiy jihatdan semantik Faollashtirish usuli Gipnopediya Ritmopediya

Ro'yxatda keltirilgan o'qitish usullari quyidagi asosiy xususiyatlar bilan farq qiladi:

- usul tilni intuitiv yoki ongli ravishda o'zlashtirishga tayanadi;
- talabalarning ona tiliga tayanishi ishlatiladi yoki chiqarib tashlanadi;
- nutq turlarini o'zaro bog'liq yoki izchil o'zlashtirish faoliyati taxmin qilinadi.

Chet tillarini o'qitishning to'g'ridan to'g'ri usullari 19 asrning ikkinchi yarmida XX asr boshlarida paydo bo'ldi. O'qituvchilar til birliklari o'rtasida to'g'ridan to'g'ri uyushmalar yaratishga harakat qilishdi va talabalarning ona tilini jalb qilmasdan tilni o'rganish degan tushunchalarga etibor qaratdilar. To'g'ridan-to'g'ri usullarning asosi quyidagi qoidalar bilan belgilanadi:

stereotipni buzish va chet tilini no'an'anaviy o'rganishga asoslangan yangi dasturlarni taklif qilish kerak. Dars jarayonining samaradorligini oshirish uchun yangi metod, ta'lim texnologiyalaridan foydalanish va shu bilan birga talabalar kognitiv motivatsiyasini faollashtirish zarur.

Asosiy qism. Metod keng ma'noda maqsadga erishish usuli sifatida belgilanadi. S.A. Volkova takidlashicha, "Metod qanday o'qitishdagi yo'nalish tilni o'zlashtirish strategiyasini belgilaydi va quyidagilarga bo'linadi. O'qitish yondashuvlariga bog'liqlik, bu quyidagi usullar guruhlarini ajratib ko'rsatishga imkon beradi:

- to'g'ridan to'g'ri, ongli, kombinatiyalangan, intensiv"

[4].

– ta'limning amaliy yo'nalishi (birinchi navbatda og'zaki shaklni o'zlashtirish);

- intuitivlik;
- tinglash-gapirish tizimida nutq faoliyati turlarining izchil rivojlanishi o'qish-yozish;
- vizual materiallardan keng foydalanish.

Ongli usullar o'quvchilarning o'quv jarayonida xabardorligini o'z ichiga oladi

til faktlari va ularni nutq aloqalarida qo'llash usullari.

Bularning asosiy tamoyillari usullarga quyidagilar kiradi:

- ong printsiplari;
- og'zaki yoki og'zaki faoliyat turlari bo'yicha o'zaro bog'liq ta'lim yozma aloqa;

- bilimlarni yetkazishdan shakllantirishgacha bo'lgan ketma-ketlikda darslarni tashkil etish
nutq qobiliyatlarini;
- retseptiv va samarali assimilyatsiya qilish uchun o'quv materialini farqlash;
- interentsiyani engish uchun talabalarining ona tiliga tayanishi.

Birlashtirilgan usullar ongli va to'g'ridan-to'g'ri usullar bilan tushunmovchiliklar kelib chiqardi. Ular quyidagi printsiplarga asoslanadi:

- ta'limning nutq yo'nalishi;
- tizimlilik;
- nutq faoliyati turlari bo'yicha o'zaro bog'liq ta'lim;
- chet tilidagi ma'lumotlarni olishning asosiy manbai sifatida yozma matnga tayanish.

Intensiv usullar chet tilini qisqa vaqt ichida va ko'pincha tor yo'naltirilgan maqsadda o'zlashtirish zarurati ortib borayotganligi sababli paydo bo'ldi.

1. Grammar translation method- bunda metod maqsadi faqatgina grammatika o'rganish va matn tarjima qilishdan iboratdir. Afzalligi tarjima qilish tartibi yaxshi o'rganiladi yani matn mazmuniga qarab, so'zma-so'z emas, lekin og'zaki nutqni rivojlantirish ko'rsatkichlari o'smaydi.

2. Inductive yondashuvi orqali chet tilini o'qitishda esa talabalar sherik bo'lib ishlaydilar. Bu yondashuvda chet tili "imitation" yani taqlid qilish orqali yoki o'qituvchini ketidan takrorlash orqali o'rganiladi. Bu usulda ong bilan ishlash jihatlarni rivojlantirish qiyinroq bo'ladi.

3. Direct method – bu usulda til o'rganish ko'proq tinglash va gapirish orqali amalga oshiriladi. O'qituvchi deyarli ona tilini ishlatmaydi.

4. Audiolingual usulida talabalar o'qituvchini ketidan takrorlaydilar va har bir xatti-harakati uchun talabaga feedback berish kerak. Bu usulda ham nutqiy faoliyat bilan ishlash kam.

5. Scaffolding usuli quyidagilardan iborat: Shaxsga qaratilgan scaffolding odatda scaffoldingning ideal shakli hisoblanadi (Belland, Burdo, & Gu, 2015; Chi, 1996; Graesser va boshqalar, 1997). Scaffolding shakllari orasida u eng yuqori darajaga olib keladi. Bundan 12 yil avval Van Lehn tomonidan o'tkazilgan tajribaviy meta-tahlilda ko'rsatilgan ta'sir o'lchamlari, shaxsga qaratilgan scaffolding o'rtacha ta'sir hajmi 0,79 ga olib kelishini aniqladi, bosqichma-bosqich aqlli repetitorlik tizimlarida esa o'rtacha 0,76 effekt hajmiga olib keldi (VanLehn, 2011). Shunga qaramay, Belland, Gu, Armbrust va Cook fikrlariga ko'ra ko'pgina ta'lim muhitlarida barcha kerakli yordamni shaxsga qaratilgan scaffolding orqali kutish mumkin emas degan nazariyani surdi (Belland, Gu, Armbrust, & Cook, 2013; Muukkonen, Lakkala va Hakkarainen, 2005; Puntambekar & Kolodner, 2005). Shunday ekan, shaxsga qaratilgan scaffolding eng samarali bo'lgan sohalarida e'tibor qaratadi va kompyuterga asoslangan scaffolding talabalarni qo'llab-quvvatlashga muhtoj bo'lgan va qolgan sohalarida talabalarni qo'llab-quvvatlash uchun mas'uliyatning asosiy ma'suliyatini o'z zimmasiga olishiga imkon beradi (Belland, Gu va boshq., 2013; Muukkonen va boshq., 2005; Saye & Brush, 2002). Demak, ta'lim va tarbiyada scaffoldingni o'rni beqiyos bo'lib, u ta'lim jarayonida uchta asosiy scaffoldingga bo'linadi:

Jismoniy scaffolding (Physical scaffolding) talabalarga o'rganish jarayonida jismoniy ko'mak berishga qaratilgan bo'lib, bu turdagi scaffoldingda talabalarga yangi kontseptsiyani tushunishga yordam berish uchun manipulyatorlardan foydalanish yoki talabalarga topshiriqni bajarishda yordam berish uchun nazorat ro'yxatini taqdim etish kabilarni o'z ichiga olishi mumkin.

Kognitiv scaffolding (Cognitive scaffolding) talabalarga o'rganish va bilim olish jarayonida aqliy yordam beradi. Bunda talabalarga bosqichma-bosqich

ko'rsatmalar berish yoki muammoni hal qilishda yordam berish uchun savollar berish kabilarni kiradi.

Ijtimoiy scaffolding (Social scaffolding) talabalarga o'rganish jarayonida ijtimoiy yordam berishga qaratilgan turi xisoblanib, bunga sherik bilan ishlash yoki o'qituvchi yoki repetitoridan yordam olish kabilarni kiradi.

O'quv jarayonida scaffolding metodini qo'llashda, bir necha prinsiplar mavjud bo'lib, ular quyidagilardan iborat:

O'quv jarayonida scaffolding metodini qo'llashda, bir necha prinsiplar mavjud bo'lib, ular quyidagilardan iborat:

- talabalarining e'tiborini jalb qilish yani talabalarni topshiriq bo'yicha ko'rsatmalarga rioya qilishga tayyor qilish uchun o'qituvchi birinchi navbatda ularning qiziqishi va tasavvurini uyg'otishi kerak;

- vazifani soddalashtirish yani vazifani bajarish uchun zarur bo'lgan harakatlar sonini kamaytirish orqali o'qituvchi talabalariga asosiy g'oyalarni e'tibor berishga qaratadi;

- o'quv maqsadni belgilab olish yani ko'pgina talabalar osongina chalg'iganligi sababli, o'qituvchi dars maqsadini yodda tutishi va talabalarining motivatsiyasini saqlab turishi kerak;

darsning muhim tafsilotlarni ta'kidlash yani o'qituvchi eng yaxshi natijalarga erishish uchun talabalarining e'tiborini vazifaning muhim tafsilotlariga qaratishi kerak.

Scaffolding metodi orqali quyidagilarga erishiladi: (Bransford, Braun va Cocking, 2000). O'quv jarayonlarida scaffolding texnikalarini va prinsiplaridan foydalanish ancha vaqt oladi biroq, bu usul talabalar va o'qituvchilar uchun juda ko'p afzalliklarni beradi. Bu talabalarining tushunchasini yaxshilaydi va individual ta'lim beradi (ayniqsa kichikroq guruhlarda shaxsga qaratilgan ta'lim). Scaffolding talabalarga murakkab vazifalarni osonroq bosqichlarga bo'lish orqali tezroq mahoratga erishishga imkon beradi. Shuningdek, u o'qituvchining ko'rsatmalariga aniqlik kiritilishi orqali talabalarining rivojlanishi uchun qulay sharoit yaratadi.

Bu talabalarining samaradorligini oshiradi va talabalarining ta'lim maqsadlariga erishish ehtimolini oshiradi. O'qituvchining faol ishtiroki talabalarining diqqatini vazifaga uzoqroq bajarishga va chalg'itmaslikka yordam beradi. Bundan tashqari, scaffolding texnikasi talabalarni qiyin narsalardan voz kechishni oldini oladi.

O'quv jarayonini monitoring qilish har bir talabaning qobiliyatlari va darsda ishlatiladigan materiallar turlari haqida ko'plab tushunchalarni berishi mumkin.

Mustaqil bilim olishga undaydi va talabalarni yaxshiroq talaba bo'lishga undaydi (qanday o'rganishni o'rganish). Talaba ma'lum darajada o'zlashtirgandan so'ng, o'qituvchi asta-sekin scaffolding tayanchini olib tashlashi mumkin. Shunday qilib, o'qituvchi talabalarga kattalar hayotida muvaffaqiyatga erishish uchun zarur bo'lgan samarali mustaqil ta'lim ko'nikmalarini shakllantirishga yordam berishi mumkin. Bu hamkorlik ko'nikmalarini kuchaytiradi va tengdoshlar bilan o'rganish imkonini beradi. Scaffolding – bu o'qituvchi bilan juftlik va guruhlarda hamkorlik qilishdir. Talabalar kursdoshlari bilan birgalikda ishlashda o'zlarining yetakchilik, faol tinglash va muammolarni hal qilish qobiliyatlarini oshirish imkoniyatga ega bo'ladilar.

Xulosa. Scaffolding texnikasi o'quv jarayonini yangi bosqichga olib chiqish imkoniyatiga ega. Turli asoslardan foydalangan holda o'qituvchi muhim bilim ko'nikmalarini rivojlantirishi va talabalarining zaxiradagi bilimlarini ya'ni yashash davrida to'plagan barcha bilimlarini yangisi bilan bog'lashi mumkin. Scaffolding metodi talabalarining mustaqil ta'lim ko'nikmasi va amaliyotini kuchaytirishga yordam beradi, bu ham talabalarga, ham ularning o'qituvchilariga foyda keltiradi. Talabalar yangi mazmun bilan alohida shug'ullanishlari kerak, o'qituvchilar esa yo'l-yo'riq va

maslahat berish ko'nikmalarini oshiradilar. Garchi scaffolding birinchi marta amalga oshirilganda noaniq bo'lishi mumkin bo'lsa ham, u talabalarning akademik samaradorligini va ishonchini oshiradi va shaxslararo munosabatlarni

rivojlantiradi. Bundan tashqari, bu o'qituvchi va talaba munosabatlariga va guruh dinamikasiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

ADABIYOTLAR

1. Кружкова Т.И., Сорокина Н.И. Проблемы высшего профессионального образования России и пути их решения. // Интеграция науки и образования в современном мире. Сборник материалов международной научно-практической конференции. – Екатеринбург. – 2014. – 160с.
2. Сорокина Н.И. Современные образовательные технологии при обучении иностранному языку в неязыковом вузе. // Аграрное образование и наука. – 2016. – № 2. – С. 63.
3. Ширшов В.Д. Инновационные технологии обучения. // Аграрное образование и наука. – 2013. – № 1. – С. 10.
4. Щукин А.Н. Обучение иностранным языкам. Теория и практика. – М.: Филоматис. – 2007. – 480с. 5. Belyaev G. Y. Innovative upbringing of the language personality of a learner within the environmental communicative context // Proc. of international conference education environment for the information age (EEIA2016). 2016. Vol. 29.
5. G.Azizova. International Journal of Inclusive and Sustainable Education “Communication Skills in Teaching a Foreign Language Problems and Solutions for their Improvement” February-2023. Volume 2 | No 2
6. http://aon.urgau.ru/uploads/article/pdf_attachment/629/%D0%92%D0%BE%D0%BB%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0.pdf
7. 2.https://dspace.kpfu.ru/xmlui/bitstream/handle/net/116007/Sakaeva_L.R._Baranova_A.R._Metodika_obucheniya_inostrannym_yazykam.pdf
8. <https://custom-writing.org/blog/scaffolding-technique-education>